

Zmiany ludnościowe na wsi w województwie podlaskim na przełomie XX i XXI wieku

Na współczesnej polskiej wsi możemy zaobserwować wiele procesów o zróżnicowanej genezie i przebiegu. Wieś podlaska, posiadająca swoją specyficzną charakterystykę, również wpisuje się w ogólnopolskie tendencje, aczkolwiek z niejednakowym natężeniem. Przede wszystkim obserwuje się daleko idące zmiany w rolnictwie, będące konsekwencją zarówno transformacji systemowej, jak i integracji europejskiej i instrumentów unijnej wspólnej polityki rolnej.

W niniejszym opracowaniu wykorzystane zostały dane udostępnione w Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

Analizowany okres obejmuje lata 1995-2013, jest więc wystarczająco długi, aby uchwycić przynajmniej średniookresowe tendencje, jak również pozwala poszukiwać przełomowych okresów, związanych np. z wejściem Polski do Unii Europejskiej i zwiększeniem swobody ruchu migracyjnego.

Analizie poddane zostały wszystkie gminy na terenie województwa podlaskiego. Ponadto wzięto pod uwagę wskaźniki dla powiatów oraz całego województwa. Dodatkowo uwzględniony został kontekst ogólnopolski, który pozwala uwydatnić zaobserwowane tendencje w odniesieniu do reszty kraju.

Główne tendencje demograficzne

W analizowanym dziesięcioletnim okresie zaobserwować można spadek liczby ludności w województwie podlaskim, który wyniósł około 2,2%, przy czym w stosunku do pozostałych województw tracących ludność był to spadek względnie niski (tabela 1). Największy procentowy ubytek ludności odnotować można w województwie opolskim, w którym wyniósł on około 8,12%. W dalszej kolejności największe spadki zaobserwować można w województwie łódzkim, śląskim (po około 6%).

Z kolei największy przyrost liczby mieszkańców zauważyć można w województwie pomorskim (6,01%), małopolskim (5,34%) i mazowieckim (5,07%).

Tabela 1.

Procentowa zmiana liczby ludności w województwach w latach 1995-2013

Województwo	Zmiana	Województwo	Zmiana
dolnośląskie	-2,62%	podkarpackie	1,13%
kujawsko-pomorskie	-0,02%	podlaskie	-2,20%
lubelskie	-3,94%	pomorskie	6,01%
lubuskie	0,68%	śląskie	-6,29%
łódzkie	-6,50%	świętokrzyskie	-4,75%
małopolskie	5,34%	warmińsko-mazurskie	-0,38%
mazowieckie	5,07%	wielkopolskie	4,05%
opolskie	-8,12%	zachodniopomorskie	-0,11%
Polska			-0,29%

Źródło: obliczenia własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

W tym miejscu warto również dokonać rozróżnienia na tereny miejskie i wiejskie w podziale administracyjnym (tabela 2). W takim ujęciu w największym stopniu wyludniają się miasta województwa śląskiego, opolskiego oraz łódzkiego (spadek odpowiednio o 9,30%, 8,70% i 8,69%), przy czym w ostatnim regionie za spadek w dużym stopniu odpowiada Łódź, która w analizowanym okresie straciła ponad 13,5% swojej populacji (ponad 111 tys. mieszkańców). W tym krótkim zestawieniu widać już pewne tendencje wynikające z różnicowania się szans rozwojowych poszczególnych regionów. Przede wszystkim zauważyć można utratę znaczenia tradycyjnych ośrodków przemysłowych, a także silne oddziaływanie nieodległej stolicy w przypadku Łodzi, która w ostatnim czasie straciła na rzecz Krakowa pozycję drugiego miasta pod względem liczby ludności. Wyraźnie widać też symptomy wyludniania się Opolszczyzny (w równym stopniu miast i wsi), co w połączeniu z gorszą sytuacją ekonomiczną prowadzi do głosów kwestionujących wręcz sens istnienia tego województwa.

Z kolei w Podlaskiem można było zaobserwować ponadtrzyipółprocentowy wzrost liczby ludności miejskiej, co stanowi drugi wynik w kraju, słabszy jedynie od województwa mazowieckiego. Wydaje się jednak, że tło tych procesów w obu regionach jest odmienne.

Ciekawe obserwacje można poczynić w przypadku analizowania sytuacji ludnościowej na obszarach wiejskich. Przede wszystkim w skali ogólnopolskiej należy stwierdzić zahamowanie procesów urbanizacyjnych w rozumieniu ściśle demograficznym. Jeżeli miarą urbanizacji jest odsetek ludności miejskiej, to w takim sensie możemy powiedzieć, że proces ten uległ zahamowaniu i odwróceniu. W latach 1995-2013 odsetek ten spadł z prawie 62% do 60,42%. Jednocześnie przyrost ludności wiejskiej wyniósł 3,43%. Nie możemy jednak wyciągać wniosków wyłącznie w oparciu o ten wskaźnik. Warto w tym miejscu odwołać się do typologii procesów urbanizacyjnych Janusza Ziółkowskiego, który wyróżnił ponadto urbanizację przestrzenną, ekonomiczną i społeczną¹. Przede wszystkim za wzrost odsetka ludności wiejskiej odpowiadają procesy suburbanizacji, stąd odwoływanie się wyłącznie do danych demograficznych może być zwodnicze. Jeśli suburbanizację traktujemy jako przenoszenie się ludności na tereny podmiejskie, to należy pamiętać, że tereny te najczęściej formalnie pozostają obszarami wiejskimi, pomimo że strukturalnie i funkcjonalnie powiązane są z miastem macierzystym. Warto więc uwzględnić tu również przestrzenny i społeczny aspekt urbanizacji. Inne wnioski wyciągniemy jednak, kiedy przeanalizujemy sytuację w gminach wiejskich położonych w oddaleniu od dużych ośrodków miejskich. Tam zwykle obserwuje się postępujący ubytek ludności. Problem ten będzie szerzej omówiony w przypadku gmin województwa podlaskiego.

Jeśli spróbujemy przeanalizować zmiany ludnościowe na obszarach wiejskich w poszczególnych regionach, możemy poczynić kilka interesujących obserwacji, związanych z jednej strony ze wspomnianą suburbanizacją i oddziaływaniem najsilniejszych ośrodków, z drugiej da się zauważyć postępujące różnicowanie szans rozwojowych na poziomie całych regionów, jak również w ich obrębie.

Już po pobieżnym przejrzaniu danych ludnościowych rysuje się podział na Polskę wschodnią i zachodnią. Województwa zaliczane do tzw. ściany wschodniej charakteryzują się w większości przypadków ubytkiem ludności wiejskiej. Największy spadek (9,90%) nastąpił w województwie

¹ J. Ziółkowski, 1965, cyt. za: B. Jałowiecki, M. S. Szczepański, *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*, Warszawa 2009, s. 97-98.

podlaskim, co świadczy o ogólnym wyludnianiu się obszarów wiejskich w tym regionie. W dalszej kolejności mamy województwo opolskie (spadek o ponad 7,48%) i lubelskie (4,56%).

Regiony zachodnie charakteryzują się na ogół przyrostem ludności wiejskiej, z największym w województwie pomorskim (ponad 19,54%) oraz wielkopolskim i małopolskim (po około 10%).

Tabela 2.

Zmiana liczby ludności miejskiej i wiejskiej w województwach w latach 1995-2013

Województwo		Zmiana	Województwo		Zmiana
dolnośląskie	miasto	-5,57%	podkarpackie	miasto	1,86%
	wieś	4,82%		wieś	0,61%
kujawsko-pomorskie	miasto	-3,06%	podlaskie	miasto	3,60%
	wieś	4,92%		wieś	-9,90%
lubelskie	miasto	-3,22%	pomorskie	miasto	-0,05%
	wieś	-4,56%		wieś	19,54%
lubuskie	miasto	-2,11%	śląskie	miasto	-9,30%
	wieś	5,84%		wieś	5,75%
łódzkie	miasto	-8,69%	świętokrzyskie	miasto	-5,99%
	wieś	-2,45%		wieś	-3,72%
małopolskie	miasto	1,02%	warmińsko-mazurskie	miasto	-0,42%
	wieś	9,80%		wieś	-0,32%
mazowieckie	miasto	5,12%	wielkopolskie	miasto	-0,33%
	wieś	4,98%		wieś	10,02%
opolskie	miasto	-8,70%	zachodniopomorskie	miasto	-1,97%
	wieś	-7,48%		wieś	4,21%
Polska	miasto	-2,59%	Polska	wieś	3,43%

Źródło: obliczenia własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

W dalszej kolejności zajmiemy się szczegółową analizą województwa podlaskiego. Na początku skoncentrujemy się na zróżnicowaniu w obrębie powiatów, następnie przyjrzymy się jednemu z nich. Pełne

zestawienie wszystkich gmin województwa podlaskiego znajdzie się w tabeli aneksowej nr 1 na końcu artykułu.

W tabeli 3 możemy prześledzić zmiany liczby ludności w poszczególnych powiatach województwa podlaskiego. Z jednej strony zauważyć można wyraźne różnice pomiędzy powiatami, z drugiej nasuwa się spostrzeżenie, że wzrost liczby mieszkańców odnotowują największe miasta (z wyjątkiem Łomży) oraz przylegające do nich powiaty ziemskie. W analizowanym okresie powiat hajnowski stracił ponad 18% mieszkańców, co jest wartością najwyższą w skali województwa. Na dalszych miejscach znalazł się powiat sokólski i bielski (ubytek po około 12%) oraz siemiatycki ze spadkiem o około 11%. Już w tym miejscu widać, że w obrębie jednego województwa procesy ludnościowe mogą mieć zróżnicowany przebieg. Można wreszcie powiedzieć o stopniowaniu peryferyjności, o czym świadczą wskazane już powiaty.

Pogarszająca się sytuacja na rynku pracy i brak perspektyw dla młodych niewątpliwie przyczyniają się do wyludniania się poszczególnych obszarów. Z jednej strony przyciągają migrantów największe miasta w regionie, ale innym ważnym kierunkiem jest też stolica oraz ośrodki zagraniczne.

Tabela 3.

Podstawowe wskaźniki demograficzne dla powiatów województwa podlaskiego w latach 1995-2013

Jednostka terytorialna (powiat)	Zmiana liczby ludności	Średni przyrost roczny na 1000 mieszk.	Średnie saldo migracji na 1000 mieszk.
augustowski	-1,93%	0,48	-1,70
białostocki	4,37%	-1,34	4,62
bielski	-11,84%	-3,40	-3,74
grajewski	-5,51%	1,27	-4,35
hajnowski	-18,03%	-6,32	-4,88
kolneński	-5,11%	1,97	-5,98
łomżyński	0,12%	0,52	-1,77
moniecki	-9,57%	-1,69	-3,98
sejneński	-5,97%	-0,54	-3,56
siemiatycki	-11,29%	-3,68	-3,72
sokólski	-12,40%	-2,67	-4,96

Jednostka terytorialna (powiat)	Zmiana liczby ludności	Średni przyrost roczny na 1000 mieszk.	Średnie saldo migracji na 1000 mieszk.
suwalski	-0,01%	2,25	-3,27
wysokomazowiecki	-6,92%	-0,76	-3,59
zambrowski	-4,11%	1,62	-4,30
m. Białystok	6,03%	1,35	1,12
m. Łomża	-0,99%	2,99	-2,33
m. Suwałki	4,04%	3,60	-0,22
woj. podlaskie	-2,20%	-0,02	-1,38

Źródło: obliczenia własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

Analizę warto uzupełnić o dane dotyczące ruchu naturalnego i migracyjnego ludności. Kolejne kolumny tabeli 3 prezentują uśrednione wartości przyrostu naturalnego i sald migracji w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Wynika z niej, że w analizowanym okresie kilka powiatów miało dodatni średni przyrost naturalny. Powyższe spostrzeżenie może być jednak zwodnicze, ponieważ jedynie trzy największe miasta we wszystkich latach tego okresu odnotowywały przewagę urodzeń nad zgonami. Na przykład w Łomży i w Suwałkach średnie są względnie wysokie, aczkolwiek w pierwszym z tych miast przyrost spadł znacznie w roku 2012, w drugim natomiast wyraźne spadki były w roku 2011 i 2013. Na szczególną uwagę zasługuje powiat hajnowski, który ma najgorszy wskaźnik przyrostu naturalnego, gdzie średnio w analizowanym okresie wyniósł on -6,32 na 1000 osób, a w samym tylko 2013 roku osiągnął poziom -9,09 na 1000 osób. Jeśli chodzi o salda migracji, to w badanym okresie jedynie Białystok i otaczający go powiat ziemski w dłuższej perspektywie utrzymały dodatnie wartości. Najgorsze wskaźniki z kolei dotyczyły powiatu sokólskiego, kolneńskiego i hajnowskiego, co w przypadku ostatniego z nich po uwzględnieniu przyrostu naturalnego przełożyło się na drastyczny spadek liczby ludności.

Biorąc pod uwagę bieżące tendencje demograficzne (ruch naturalny i migracyjny ludności), można stworzyć prognozy ludności przy założeniu utrzymania bieżącej dynamiki. Założenie to jest bardzo trudne do spełnienia, dlatego też takie prognozy są regularnie aktualizowane. Poniższa tabela prezentuje dane dla lat 2015-2035. Gdyby prognoza się sprawdziła, województwo podlaskie straciłoby około 100 tys. miesz-

kańców, największy ubytek odnotowałyby powiat hajnowski, a przyrost dotyczyłyby jedynie powiatu białostockiego.

Tabela 4.
Prognoza ludności województwa podlaskiego według GUS do roku 2035

Jednostka terytorialna (powiat)	2015	2020	2025	2030	2035	Różnica 2015-2035
augustowski	58 333	57 909	57 182	56 083	54 646	-6,32%
białostocki	144 378	147 353	149 410	150 615	151 104	4,66%
bielski	55 509	53 204	50 849	48 283	45 563	-17,92%
grajewski	47 312	45 834	44 243	42 275	40 018	-15,42%
hajnowski	42 694	39 802	36 900	33 882	30 811	-27,83%
kolneński	37 606	36 436	35 087	33 436	31 533	-16,15%
łomżyński	51 158	51 134	50 898	50 346	49 522	-3,20%
moniecki	40 548	39 364	38 114	36 647	35 014	-13,65%
sejneński	20 007	19 259	18 503	17 648	16 717	-16,44%
siemiatycki	44 911	43 044	41 146	39 086	36 853	-17,94%
sokólski	66 669	63 744	60 772	57 492	53 961	-19,06%
suwalski	34 083	33 176	32 069	30 692	29 119	-14,56%
wysokomazowiecki	57 130	55 675	53 997	51 974	49 700	-13,01%
zambrowski	43 459	42 649	41 608	40 249	38 711	-10,93%
m. Białystok	295 095	295 765	294 883	291 972	287 818	-2,47%
m. Łomża	60 226	58 702	56 965	54 632	51 817	-13,96%
m. Suwałki	69 894	70 521	70 765	70 321	69 372	-0,75%
woj. podlaskie	1 169 012	1 153 571	1 133 391	1 105 633	1 072 279	-8,27%
Polska	38 016 143	37 829 790	37 438 153	36 795 930	35 992 946	-5,32%

Źródło: obliczenia własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

Poczynione spostrzeżenia korespondują z rezultatami analiz Andrzeja Rosnera w kontekście zmian przestrzennego rozmieszczenia ludności na obszarach wiejskich². Przeprowadziwszy analizy ludnościowe

² Zob. A. Rosner, *Zmiany rozkładu przestrzennego zaludnienia obszarów wiejskich. Wiejskie obszary zmniejszające zaludnienie i koncentrujące ludność wiejską*, Warszawa 2012.

w kilkuletniej perspektywie³, stworzył on siedmiostopniową typologię gmin charakteryzującą ich udział w zmianach przestrzennego rozkładu ludności wiejskiej. W konstrukcji tej brane były pod uwagę zmienne obejmujące: zmianę liczby ludności, gęstość zaludnienia, udział ludności w wieku poprodukcyjnym czy saldo migracji. I tak obszary typu pierwszego określone zostały **depopulacyjnymi**, typ drugi i trzeci dotyczył terenów **zagrożonych depopulacją**, typ czwarty **koncentrował ludność wiejską**, typ piąty i szósty wskazywał na **tendencję do powiększania zaludnienia**. Ostatni typ, siódmy, dotyczył terenów **nieuczestniczących** w zmianach przestrzennego rozmieszczenia ludności wiejskiej⁴. Poniższa tabela prezentuje udział poszczególnych typów gmin w Polsce (brane pod uwagę były gminy wiejskie bądź tereny wiejskie gmin miejsko-wiejskich). Jeśli uwzględni się pojedyncze typy, to najwięcej gmin zaliczymy do kategorii nieuczestniczących w zmianach. Jeśli natomiast spojrzymy na poniższe typy całościowo, to stwierdzimy, że najwięcej jest gmin mniej lub bardziej zagrożonych depopulacją. Wydawać by się mogło, że kontrastuje to ze spadającym wskaźnikiem urbanizacji (liczonym jako odsetek ludności miejskiej), który świadczy o nieznacznym, ale stopniowym przyroście ludności wiejskiej. Sprzeczność ta będzie jednak pozorna, jeśli odnotujemy, że przyrost ten jest spowodowany głównie suburbanizacją.

Tabela 5.

Typy gmin ze względu na ich udział w zmianach w przestrzennym rozmieszczeniu ludności wiejskiej według analiz Andrzeja Rosnera

Proces	Depopulacja	Zagrożenie depopulacją		Koncentracja	Zwiększanie zaludnienia		Brak udziału	Razem
		2	3		5	6		
Typ gminy	1	2	3	4	5	6	7	
Liczebność	431	143	414	332	75	130	647	2172
Procent	19,84	6,58	19,06	15,29	3,45	5,99	29,79	100,00

Źródło: A. Rosner, *Zmiany rozkładu...*, op. cit., s. 65.

Jeśli przyjrzymy się tym danym w podziale na województwa, przekonamy się, że podlaskie jest w największym stopniu zagrożone depopulacją.

³ Obejmującej w tym przypadku lata 2002-2008.

⁴ A. Rosner, *Zmiany rozkładu...*, op. cit., s. 57-59.

cją spośród polskich regionów. Ponad 84% gmin wykazuje tendencję do wyludniania się. Koresponduje to z poczynionymi wcześniej ustaleniami.

Tabela 6.

Typy gmin ze względu na ich udział w zmianach w przestrzennym rozmieszczeniu ludności wiejskiej w województwie podlaskim według analiz Andrzeja Rosnera

Proces	Depopulacja	Zagrożenie depopulacją		Koncentracja	Zwiększanie zaludnienia		Brak udziału	Razem
		1	2		3	4		
Typ gminy	1	2	3	4	5	6	7	
Liczebność	89	0	2	5	0	5	4	105
Procent	84,76	0,00	1,90	4,76	0,00	4,76	3,81	100,00

Źródło: A. Rosner, *Zmiany rozkładu...*, op. cit., s. 65.

Niewątpliwą zaletą przywoływanej tu pozycji jest wizualna prezentacja wyników. Autor posłużył się mapami, które bardzo dobrze obrazują omawiane tendencje. Na jednej z nich⁵ praktycznie całe województwo podlaskie zaznaczone jest jako tereny wyludniające się, z wyjątkiem obszarów wokół trzech głównych miast. Wniosek ten będzie szczególnie wyrazisty po porównaniu tego regionu z innymi województwami.

Analiza procesów suburbanizacyjnych na przykładzie gmin powiatu białostockiego

Suburbanizację ogólnie wiąże się z rozwojem strefy podmiejskiej, przy czym należy podkreślić, że pojęcie to ma wieloaspektowy charakter. Podążając za Katarzyną Kajdanek, możemy przyjąć, iż w jednym rozumieniu „suburbanizacja jest w istocie urbanizacją strefy podmiejskiej, czyli rozszerzaniem miejskości [...] na obszary dotychczas jej pozbawione [...]. Drugie rozumienie koncentruje się na suburbanizacji jako procesie przemieszczania się aktorów społecznych [...] z miasta na przedmieścia. Jest to powodowane zmianami w decyzjach przestrzennych mieszkańców, jak i przepływem kapitału w poszukiwaniu korzystniejszych warunków pomnażania dóbr [...]. Trzecie ujęcie odwołuje się do najpopularniejszej definicji zjawiska, podkreślającej szybszy wzrost liczby mieszkańców i miejsc pracy na obszarach podmiejskich niż w mie-

⁵ Ibidem, s. 58.

ście centralnym⁶. Z uwagi na ograniczone zasoby danych niniejsze opracowanie opierać się będzie na ostatnim rozumieniu analizowanego pojęcia, należy jednak pamiętać, że jest ono bardziej pojemne. Śledząc zmiany liczby ludności na poziomie poszczególnych gmin, możemy odczytać pewne tendencje w zakresie wzrostu lub spadku zainteresowania zamieszkiwaniem na danym terenie. Skoncentrujemy się na gminach powiatu białostockiego, poszukując zależności pomiędzy odległością od stolicy regionu a kondycją demograficzną gminy (tabela 7).

Tabela 7.

Zmiana liczby ludności w gminach powiatu białostockiego w latach 1995-2013

Gmina	Zmiana	Gmina	Zmiana
Choroszcz	18,19%	Supraśl – obszar wiejski	45,20%
Choroszcz – miasto	12,67%	Suraż	-8,51%
Choroszcz – obszar wiejski	22,16%	Suraż – miasto	-0,98%
Czarna Białostocka	-2,41%	Suraż – obszar wiejski	-14,75%
Czarna Białostocka – miasto	-2,62%	Turośń Kościelna	20,45%
Czarna Białostocka – o. wiejski	-1,46%	Tykocin	-7,97%
Dobrzyniewo Duże	8,45%*	Tykocin – miasto	-3,22%
Gródek	-18,29%	Tykocin – obszar wiejski	-9,98%
Juchnowiec Kościelny	34,39%	Wasilków	36,85%
Łapy	-7,43%	Wasilków – miasto	37,78%
Łapy – miasto	-8,29%	Wasilków – obszar wiejski	34,82%
Łapy – obszar wiejski	-5,23%	Zabłudów	-21,23%*
Michałowó	-18,94%	Zabłudów – miasto	17,03%
Poświętne	-11,56%	Zabłudów – obszar wiejski	-29,81%*
Supraśl	27,97%	Zawady	-9,62%
Supraśl – miasto	2,79%	Powiat białostocki (całość)	4,37%

* Zmiana granic administracyjnych gmin.

Źródło: obliczenia własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

⁶ K. Kajdanek, *Pomiędzy miastem a wsią. Suburbanizacja na przykładzie osiedli podmiejskich Wrocławia*, Kraków 2011, s. 17-18.

W tabeli 7 zawarte są procentowe zmiany liczby ludności w gminach powiatu białostockiego. Już na pierwszy rzut oka widać bardzo duże różnicowania. Na wstępie jednak należy dokonać kilku ważnych zastrzeżeń. W dwóch gminach oznaczonych gwiazdką za zaobserwowane zmiany odpowiada nie ruch migracyjny, ale zmiana granic administracyjnych. Dotyczy to gminy Dobrzyniewo Duże, od której w roku 2002 odłączyła się wieś Zawady i została przyłączona do Białegostoku. Pomimo to w analizowanym okresie w tej gminie był przyrost ludności. Z kolei w roku 2006 uszczuplona została gmina Zabłudów, która „przekazała” do Białegostoku około 3 tys. mieszkańców, stąd zarejestrowany 30-procentowy spadek ludności na obszarach wiejskich tej gminy. Znajduje to również odzwierciedlenie w zestawieniu ogółem (-21,23%), co kontrastuje z samym miastem Zabłudów, które zyskało ponad 17% mieszkańców. Ponadto, w okresie objętym analizą Michałowo uzyskało prawa miejskie, ale ze względu na krótki czas, jaki upłynął, w tabeli nie jest dokonywane rozróżnienie na wieś i miasto w przypadku tej gminy. Zmiana statusu administracyjnego nie wiązała się z modyfikacją granic gminy, więc liczba ludności po tej operacji nie uległa zmianie. Warto jednak obserwować wspomnianą gminę w dłuższym okresie, ponieważ jednym z pomysłów władz lokalnych na pozyskiwanie nowych mieszkańców była rezygnacja z miejscowych podatków. Czas pokaże, czy znajdzie to odzwierciedlenie w danych demograficznych.

Pamiętając o wymienionych „demograficznych pułapkach”, możemy analizować wskazane w tabeli tendencje. Przede wszystkim należy stwierdzić, że przyrost mieszkańców obserwowany jest wyłącznie i bez wyjątków w gminach bezpośrednio przylegających do miasta Białegostoku. Pozostałe gminy, które nie leżą w sąsiedztwie miasta, odnotowują ubytek ludności, przy czym nie jest on jednakowy. Wydaje się, że to zróżnicowanie jest wypadkową mniej lub bardziej peryferyjnego położenia, co wiąże się z brakami w infrastrukturze, jak również trudnej sytuacji na rynku pracy. Największe ubytki ludności odnotowano w przygranicznych, sąsiadujących ze sobą gminach Michałowo i Gródek. Sytuacji nie poprawiło uszczelnienie wschodniej granicy Polski, które przyczyniło się do pogorszenia sytuacji życiowej wielu mieszkańców regionu, z których znaczna część w mniejszym lub większym stopniu utrzymywała się z przygranicznego handlu. Na zachód od Białegostoku ludność tracą gminy Poświętne, Suraż, Tykocin oraz Łapy. W przypadku ostatniej gminy można spodziewać się podtrzymania tej tendencji w związku z rosnącym bezrobociem, za które w ostatnim czasie odpo-

wiało zamknięcie dwóch głównych zakładów przemysłowych. Od tego momentu minęło już parę lat, ale skutki upadku zakładów kolejowych i likwidacji cukrowni są odczuwane w tym mieście do dnia dzisiejszego. Z kolei dobrze skomunikowana i atrakcyjnie położona gmina Czarna Białostocka traci ludność w stosunkowo niewielkim stopniu. Poza tym kilka lat wcześniej ta gmina przeżywała podobne problemy jak Łapy.

Zwróćmy jeszcze uwagę na sąsiadujące z Białymstokiem gminy, które znacznie zwiększyły swoją liczbę ludności. Na pierwszym miejscu znajduje się gmina Wasilków, która w analizowanym okresie powiększyła się ludnościowo o około jedną trzecią, przy czym stosunkowo więcej zyskało samo miasteczko niż otaczające wsie (37,78% do 34,8%). Ponad-trzydziestoprocentowy wzrost odnotowała położona na południu gmina Juchnowiec Kościelny. O wiele mniej zyskała sąsiadująca z nią gmina Turośń Kościelna. Wśród liderów wzrostu była również gmina Supraśl, w której na szczególną uwagę zasługują obszary wiejskie. O ile samo miasteczko tylko nieznacznie zwiększyło liczbę mieszkańców (o niecałe 3%), to należące do gminy wsie odnotowały wzrost o ponad 45%, co jest absolutnym rekordem w skali powiatu i całego województwa. Materialnym świadectwem opisywanych tendencji jest dynamiczny rozwój budownictwa na wskazanych obszarach. Na przestrzeni kilkunastu lat niewielkie rolnicze wsie niejednokrotnie przeobraziły się w kompleksy nowych domów w zabudowie wolnostojącej, bliźniaczej i szeregowej. Zmiany są widoczne praktycznie na każdym kroku. Ponadto, przestrzenna urbanizacja niesie nowe zakłady produkcyjne i usługowe, zlokalizowane przede wszystkim w pobliżu szlaków tranzytowych. Dotyczy to głównie gminy Choroszcz (droga krajowa nr 8) i Supraśl (droga krajowa nr 63).

Tabela 8.

Średnie salda migracji (na 1000 mieszkańców) w gminach powiatu białostockiego w latach 1995-2013

Gmina	Śr. saldo	Gmina	Śr. saldo
Choroszcz	9,24	Supraśl – obszar wiejski	19,30
Choroszcz – miasto	3,93	Suraż	-0,55
Choroszcz – obszar wiejski	12,96	Suraż – miasto	0,32
Czarna Białostocka	-2,01	Suraż – obszar wiejski	-1,44
Czarna Białostocka – miasto	-2,77	Turośń Kościelna	10,54
Czarna Białostocka – o. wiejski	1,46	Tykocin	-0,91

Gmina	Śr. saldo	Gmina	Śr. saldo
Dobrzyniewo Duże	4,72	Tykocin – miasto	2,61
Gródek	-3,34	Tykocin – obszar wiejski	-2,43
Juchnowiec Kościelny	14,04	Wasilków	14,81
Łapy	-2,42	Wasilków – miasto	14,26
Łapy – miasto	-3,76	Wasilków – obszar wiejski	16,13
Łapy – obszar wiejski	0,95	Zabłudów	4,46
Michałowó	-3,90	Zabłudów – miasto	4,92
Poświętne	-5,85	Zabłudów – obszar wiejski	4,16
Supraśl	13,68	Zawady	-5,16
Supraśl – miasto	3,66	Powiat białostocki	4,62

Źródło: obliczenia własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

Dopełnieniem rozważań nad zmianami liczby ludności w poszczególnych gminach będą wskaźniki migracji. Tabela 8 prezentuje średnie salda migracji za lata 1995-2013 w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Podane wielkości możemy interpretować jako średnioroczny przyływ/odpływ ludności w migracjach ogółem (czyli zarówno migracji wewnętrznych, jak i zagranicznych) na każde 1000 osób zamieszkujących gminę. Dzięki temu wskaźnik jest odporny na różnice w populacji poszczególnych jednostek terytorialnych. Z dużym przekonaniem można powiedzieć, że wyniki korespondują z danymi wskazującymi zmiany w zaludnieniu gmin. W tym przypadku uzyskujemy informację o tempie zachodzących zmian. Potwierdzenie znajduje tu teza o pewnych szczególnie preferowanych kierunkach przemieszczeń. Są to przede wszystkim gminy sąsiadujące z Białymstokiem. Pamiętać należy, że w przypadku gmin Dobrzyniewo Duże i Zabłudów nastąpiły zmiany granic administracyjnych, co mogło wpłynąć na (tu zaniżyć) wysokość współczynników. Pełne zestawienie współczynników migracji wewnętrznych znajduje się w tabeli aneksowej 2 na końcu opracowania.

Proste analizy wskazują, że suburbanizacja jest faktem, który pociąga za sobą określone społeczne i ekonomiczne konsekwencje. Spróbujemy w tym miejscu nieco więcej uwagi poświęcić przyczynom tych procesów w Białymstoku i okolicach. Już 100 lat temu ekologowie społeczni obserwowali pewne analogie świata przyrodniczego i społecznego. W szkole chicagowskiej analizowano m.in. pięć najważniejszych procesów aglome-

racyjnych: centralizację, koncentrację, segregację, inwazję i sukcesję⁷. Nie sposób oczywiście dosłownie porównywać procesów aglomeracyjnych miast amerykańskich i polskich (zwłaszcza Białegostoku), ale warto się zastanowić nad możliwością przynajmniej częściowego zastosowania podobnego aparatu pojęciowego. Przeobrażanie wielkich połaci przestrzeni w kierunku podmiejskich osiedli, rozbudowa infrastruktury czy zmiany w stylach życia mieszkańców pozwalają mówić o swoistej przestrzennej i społecznej sukcesji terenów podmiejskich. Warto zauważyć, że w przyrodzie sukcesja ma dwojaki charakter wynikający z jej genezy. Możemy mówić o sukcesji pierwotnej, polegającej na zajmowaniu środowiska dotychczas niezasiedlonego (przykładem może być zarastanie nadmorskich wydm), oraz wtórnej, kiedy następuje przekształcenie ekosystemu i zmiana gatunkowa (np. stopniowe zarastanie i zanikanie jeziora). Podobne procesy obserwujemy w miejskiej przestrzeni, która staje się przedmiotem swoistej gry. Wydaje się, że współcześnie obiektem gry w coraz większym stopniu stawać się będzie przestrzeń podmiejska, zwłaszcza ta najlepiej skomunikowana z centrum aglomeracji.

Warto o tym pamiętać, ponieważ urbanizacja przedmieść już nie tylko występuje w terenie „dziewiczym”, wcześniej niezagospodarowanym. Właściciele nieruchomości dokonują przekształceń prawnych terenu, doprowadzają media, przygotowując w ten sposób substrat dla budownictwa mieszkaniowego. Znajduje to swój przestrzenny wyraz, kiedy enklawy zwartej zabudowy poprzecinane są szachownicą pól uprawnych, która prawdopodobnie z czasem również ustąpi im miejsca. Można też zauważyć, że mechanizm rozprzestrzeniania się miasta na tereny wiejskie przypomina swoją charakterystyką dynamikę wzrostu nowotworu. Nie oznacza to jednak, że procesy suburbanizacji należy jednoznacznie utożsamiać z tą jednostką chorobową!

Przyjęło się zwykle sądzić, że jednym z głównych powodów przeprowadzki na przedmieścia jest chęć odpoczęcia od codziennych trudów miejskiego życia. Istotna jest też zmiana mieszkaniowych preferencji pewnych grup ludności. Ewolują one w kierunku posiadania własnego domu, odchodząc od modelu mieszkania w bloku. Pamiętać trzeba, że suburbanizacja traktowana w kategoriach ekologicznej sukcesji często nie ma charakteru pierwotnego. Jak zauważa Katarzyna Kajdanek, „zmienia się też obraz terenów podmiejskich. Inwestycje w infrastrukturę techniczną (także w nowoczesne technologie telekomunikacyjne) i społeczną sprawiły, że ten obraz jest daleki od archetypicznych wizji

⁷ B. Jałowiecki, M. S. Szczepański, *Miasto i przestrzeń w perspektywie...*, op. cit., s. 19.

zacoferanej wsi, na którą cywilizacja dociera z pewnym opóźnieniem. Jednocześnie, w świadomości mieszkańców miast silnie utrzymuje się obraz wsi jako miejsca dostarczającego ukojenia od miejskiego gwaru, zgiełku i hałasu. Zamieszkiwanie poza miastem jest zatem postrzegane nie tylko jako zdrowsze, tańsze, ale jest także realizacją długo odkładanego marzenia o posiadaniu nieruchomości na własność⁸.

Przywoływana Autorka wydaje się proponować ciekawą hipotezę opisującą przyczyny suburbanizacji. Polemizuje ona z interpelacją Andrzeja Lisowskiego i Mirosława Grochowskiego, którzy doszukują się genezy tego procesu przede wszystkim w degradacji miast i utracie funkcji pozwalających na „dobre życie”, a nie jedynie, jak przyjęło się zwykle tłumaczyć, w pojawieniu się klasy średniej i wzroście jej mobilności⁹. Autorka stwierdza, że silniejsze jest przyciągające oddziaływanie obszarów podmiejskich niż wypychające miast.

Polemizuje z przytaczanymi autorami, twierdząc, że owo „odpychanie” ludności nie charakteryzuje miasta jako całości, ale jego poszczególne obszary, jak np. śródmieścia i wielkopłytowe blokowiska. Natomiast zamieszkiwanie pod miastem zaspokajać ma potrzebę wysokiej jakości życia¹⁰. Z tak postawioną tezę należałoby zgodzić się, ale jedynie częściowo. Wiele z podmiejskich osiedli nie zawsze jest w pełni wyposażonych w infrastrukturę komunalną i usługową w takim stopniu jak w mieście właściwym. Korzystanie z pewnych usług wymusza zwiększenie roli transportu indywidualnego, np. poprzez zakup drugiego samochodu. Wydaje się, że relację suburbanizacji i rozwoju motoryzacji można rozpatrywać w kategoriach sprzężenia zwrotnego. Osobną kwestią jest pokrycie nowych zurbanizowanych obszarów podmiejskich komunikacją publiczną, która nie wszędzie będzie działać efektywnie¹¹. Pewnym rozwiązaniem tych kwestii (praktykowanym przede wszystkim w dużych aglomeracjach) jest tzw. *park and ride*, polegające na pokonaniu transportem indywi-

⁸ K. KajdaneK, *Pomiędzy miastem a wsią...*, op. cit., s. 39.

⁹ Ibidem, s. 39-40.

¹⁰ Ibidem, s. 40.

¹¹ Przykładem mogą być rozlewające się na ogromnych obszarach przedmieścia miast amerykańskich, których nie da się efektywnie pokryć siatką komunikacji publicznej. W tym przypadku istotna jest też kwestia stylu życia mieszkańców tych osiedli, w który na stałe wpisało się korzystanie z transportu indywidualnego. Prowadzi to do tworzenia się ogromnych korków ulicznych i wydatnie wydłuża czas komunikacji praca – dom. W niektórych aglomeracjach praktykuje się więc różnego rodzaju rozwiązania preferujące zabieranie dodatkowych pasażerów (jak np. wzajemne podwożenie się do pracy przez sąsiadów) poprzez wydzielenie dodatkowych pasów na autostradach specjalnie dla aut przewożących więcej niż jedną osobę.

dualnym części trasy od miejsca zamieszkania do pracy, pozostawieniu środka transportu na ogólnodostępnym parkingu i kontynuowaniu jazdy komunikacją publiczną. Stwierdzić jednak należy, że za rozwój tej formy transportu odpowiada nie tylko suburbanizacja, ale również zjawisko migracji wahadłowych, polegających na dojeżdżaniu do pracy w mieście „starych”¹² mieszkańców obszarów wiejskich.

Należałoby więc unikać jednowymiarowych rozstrzygnięć w zakresie głównych przyczyn procesów (sub)urbanizacyjnych obszarów wiejskich. Wydaje się, że trzeba by było do analizowanych czynników dodać także istotną w naszym odczuciu potrzebę prywatności (lub jej namiastkę), którą w większym stopniu zaspokoi dom (najlepiej wolnostojący) niż mieszkanie w bloku.

Zupełnie innym czynnikiem, który może być istotny zwłaszcza w województwie podlaskim, wydaje się społeczne pochodzenie osób przenoszących się z miasta lub kupujących tzw. drugi dom. Nadmienić trzeba, że Białystok był i w dalszym ciągu jest jednym z najbardziej zruralizowanych miast w Polsce, co oznacza, że charakteryzuje się dużą liczbą mieszkańców pochodzenia wiejskiego. Analizy prof. Andrzeja Sadowskiego pokazały, że w latach 80. XX wieku mogło to być nawet około 55% białostoczan¹³. Z kolei w badaniach zrealizowanych przez zespół prof. Grzegorza Nowackiego w roku 2009 stwierdzono, że 55,2% ankietowanych nie mieszka w tym mieście od urodzenia. Prawie 54% spośród nich przeprowadziło się do Białegostoku do roku 1980 włącznie, 67% do roku 1990 i 81% do roku 2000. Około 19% badanych przybyło do miasta w XXI wieku¹⁴. Warto jednak mieć na uwadze fakt, że nie uzyskano danych o poprzednim miejscu zamieszkania. Jednakże zachowując należyłą ostrożność, można stwierdzić, że przytoczone wyniki przynajmniej częściowo korespondują z obserwacjami Andrzeja Sadowskiego sprzed trzech dekad.

Można się spodziewać, że pewna część grupy napływowych białostoczan (na razie trudno sprecyzować, jaka) byłaby zainteresowana nie tyle przeprowadzką na przedmieścia, ile zakupem siedliska lub powrotem w rodzinne strony. Nie musi więc to wiązać się wyłącznie z suburbanizacją. Zatem do względów zdrowotnych, ekologicznych, ekonomicznych

---

¹² Tj. osób, które nie są migrantami z miasta.

¹³ A. Sadowski, *Procesy ruralizacji. Ludność wiejska w mieście*, Kraków 1994.

¹⁴ Źródło: badania w Białymstoku, lipiec i sierpień 2009, dobór losowy dwustopniowy, N=556, por. G. Nowacki (red.), *Integracja społeczna – między teorią a praktyką. Interregnum wspólnotowe. Wspólnotowość i jej lokalne emanacje. Analiza porównawcza Bielska Podlaskiego i Białegostoku*, t. III, Białystok 2011.

czy psychologicznych (tutaj umieścimy kwestie związane ze stylami życia) można dodać czynniki, które określimy jako sentymentalne. Trudno jednak ocenić, jak ważne są to przyczyny, ale raczej nie będziemy ich traktować jako najistotniejsze.

Pewnych intuicji o procesach suburbanizacyjnych mogą dostarczyć również dane uzyskane w innych badaniach realizowanych przez Instytut Socjologii Uniwersytetu w Białymstoku w roku 2008¹⁵. Wtedy to przeprowadzono sondaż m.in. w podbiałostockiej gminie Supraśl. W tym przypadku prawie 60% respondentów zadeklarowało przeprowadzkę do obecnego miejsca zamieszkania. Co prawda tutaj także brakuje danych o wcześniejszym miejscu stałego pobytu, ale gdy przeanalizujemy czas, kiedy dokonano przeprowadzki, wnioski nasuną się same. Na podstawie deklaracji respondentów można stwierdzić, że większość migracji nastąpiła po roku 1990 (32,2% w latach 1991-2000 i 24,7% po roku 2000). Tak dużą koncentrację przemieszczeń do gminy Supraśl w dwóch ostatnich dekadach należy tłumaczyć przede wszystkim suburbanizacją i teza ta wydaje się słuszna nawet pomimo braku bardziej szczegółowych danych z przytaczanego sondażu. Ponadto omawiane w innym miejscu dane GUS wskazują, że w okresie 1995-2013 przyrost ludności widoczny był głównie na obszarach wiejskich omawianej gminy (ponad 45% na wsi i około 3% w mieście Supraśl).

W przedstawionych powyżej rozważaniach nakreślone zostały główne tendencje demograficzne wsi podlaskiej w kontekście ogólnopolskim na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat. Przede wszystkim, podlaskie obszary wiejskie zagrożone są depopulacją w stopniu niespotykanym w innych regionach kraju. Wyraźnie widać też różnicowanie się pod tym względem poszczególnych powiatów. Najgorzej w tym zestawieniu wypada powiat hajnowski, dla którego prognozy demograficzne są bezlitosne. Z drugiej strony, zaobserwować również można symptomy wzrostu liczby ludności i jej koncentracji, ale dotyczy to wyłącznie gmin podmiejskich wokół głównych ośrodków. W tym przypadku za wspomniane wzrosty odpowiada suburbanizacja, która prowadzi nie tylko do zmian społeczno-demograficznych na obszarach aglomeracji, ale fizycznie przekształca ich krajobraz w kierunku, który przez wielu oceniany jest negatywnie. Nie ulega natomiast wątpliwości, że zmiany te mają charakter długofalowy i stanowią odzwierciedlenie procesów, które w krajach zachodnich zaobserwowano kilka dziesięcioleci wcześniej.

---

¹⁵ Badania zrealizowano we wrześniu 2008 roku w trzech gminach leżących na obszarze Zielonych Płuc Polski. Koordynatorem badań był Konrad Górnicki. Próba kwotowa, N=380.

Tabela aneksowa 1.

Procentowa zmiana liczby ludności w powiatach i gminach województwa podlaskiego w latach 1995-2013

Jednostka terytorialna	Zmiana	Jednostka terytorialna	Zmiana	Jednostka terytorialna	Zmiana	Jednostka terytorialna	Zmiana
Polska	-0,29%	Zabłudów	-21,23%	Powiat łomżyński	0,12%	Siemiatycze (miasto)	-3,03%
Województwo podlaskie	-2,20%	Zabłudów – miasto	17,03%	Jedwabne	-10,53%	Drohiczyn	-11,47%
Województwo podlaskie – miasto	3,60%	Zabłudów – obszar wiejski	-29,81%	Jedwabne – miasto	-12,67%	Drohiczyn – miasto	-3,23%
Województwo podlaskie – wieś	-9,90%	Zawady	-9,62%	Jedwabne – obszar wiejski	-9,53%	Drohiczyn – obszar wiejski	-14,83%
m. Białystok	6,03%	Powiat bielski	-11,84%	Łomża (gm. wiejska)	17,82%	Dziadkowice	-9,95%
m. Łomża	-0,99%	Bielsk Podlaski (miasto)	-4,04%	Miastkowo	-0,62%	Grodzisk	-13,59%
m. Suwałki	4,04%	Brańsk (miasto)	3,07%	Nowogród	8,92%	Mielnik	-15,36%
Powiat augustowski	-1,93%	Bielsk Podlaski (gm. wiejska)	-19,37%	Nowogród – miasto	24,55%	Milejczyce	-22,50%
Augustów (miasto)	3,76%	Bocki	-17,61%	Nowogród – obszar wiejski	-4,62%	Nurzec-Stacja	-21,69%
Augustów (gm. wiejska)	-2,68%	Brańsk (gm. wiejska)	-19,26%	Piątnica	0,38%	Perlejewo	-12,07%
Bargłów Kościelny	-5,06%	Orla	-32,65%	Przytuły	-8,65%	Siemiatycze (gm. wiejska)	-13,63%
Lipsk	-15,02%	Rudka	-5,03%	Śniadowo	-6,25%	Powiat sokólski	-12,40%
Lipsk – miasto	-9,38%	Wyszki	-18,65%	Wizna	-12,54%	Dąbrowa Białostocka	-13,87%
Lipsk – obszar wiejski	-19,15%	Powiat grajewski	-5,51%	Zbójna	-1,78%	Dąbrowa Białostocka – miasto	-11,40%
Nowinka	1,30%	Grajewo (miasto)	-2,03%	Powiat moniecki	-9,57%	Dąbrowa Białostocka – obszar wiejski	-16,05%
Plaska	-3,83%	Grajewo (gm. wiejska)	-6,67%	Goniądz	-9,47%	Janów	-11,44%
Sztabin	-12,67%	Radziłów	-12,65%	Goniądz – miasto	-0,21%	Korycin	-9,97%
Powiat białostocki	4,37%	Rajgród	-5,59%	Goniądz – obszar wiejski	-14,17%	Krynki	-19,73%
Choroszcz	18,19%	Rajgród – miasto	-6,87%	Jasionówka	-13,07%	Kuźnica	-14,72%
Choroszcz – miasto	12,67%	Rajgród – obszar wiejski	-5,03%	Jaświły	-13,01%	Nowy Dwór	-16,59%
Choroszcz – obszar wiejski	22,16%	Szczuczyn	-8,03%	Knyszyn	-6,52%	Sidra	-18,08%
Czarna Białostocka	-2,41%	Szczuczyn – miasto	-4,85%	Knyszyn – miasto	-3,29%	Sokółka	-7,96%
Czarna Białostocka – miasto	-2,62%	Szczuczyn – obszar wiejski	-11,59%	Knyszyn – obszar wiejski	-10,67%	Sokółka – miasto	-5,91%
Czarna Białostocka – obszar wiejski	-1,46%	Wąsosz	-8,55%	Krypno	-10,33%	Sokółka – obszar wiejski	-12,66%
Dobrzyniewo Duże	8,45%	Powiat hajnowski	-18,03%	Mońki	-7,44%	Suchowola	-10,94%
Gródek	-18,29%	Hajnówka (miasto)	-10,99%	Mońki – miasto	-5,79%	Szudziałowo	-24,53%

Zdigitalizowano i udostępniono w ramach projektu pn.

Rozbudowa otwartych zasobów naukowych Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku – kontynuacja,

dofinansowanego z programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” Ministra Edukacji i Nauki

na podstawie umowy BIBL/SP/0040/2023/01

Jednostka terytorialna	Zmiana	Jednostka terytorialna	Zmiana	Jednostka terytorialna	Zmiana	Jednostka terytorialna	Zmiana
Juchnowiec Kościelny	34,39%	Białowieża	-22,44%	Mońki – obszar wiejski	-10,68%	Powiat wysokomazowiecki	-6,92%
Łapy	-7,43%	Czeremcha	-17,78%	Trzcianne	-12,64%	Wysokie Mazowieckie (miasto)	1,43%
Łapy – miasto	-8,29%	Czyże	-31,76%	Powiat sejneński	-5,97%	Ciechanowiec	-6,04%
Łapy – obszar wiejski	-5,23%	Dubicze Cerkiewne	-30,65%	Sejny (miasto)	-5,85%	Ciechanowiec – miasto	2,20%
Michałow	-18,94%	Hajnówka (gm. wiejska)	-20,21%	Giby	-6,02%	Ciechanowiec – obszar wiejski	-13,99%
Poświętne	-11,56%	Kleszczel	-22,60%	Krasnopol	-7,89%	Czyżew	-2,46%
Supraśl	27,97%	Kleszczel – miasto	-19,07%	Puńsk	-4,76%	Klukowo	-11,74%
Supraśl – miasto	2,79%	Kleszczel – obszar wiejski	-25,77%	Sejny (gm. wiejska)	-5,50%	Kobylin-Borzymy	-13,32%
Supraśl – obszar wiejski	45,20%	Narew	-25,67%	Powiat suwalski	-0,01%	Kulesze Kościelne	-10,98%
Suraż	-8,51%	Narewka	-21,67%	Bakałarzewo	-2,10%	Nowe Piekuty	-6,68%
Suraż – miasto	-0,98%	Powiat kolneński	-5,11%	Filipów	-1,85%	Sokoły	-13,91%
Suraż – obszar wiejski	-14,75%	Kolno (miasto)	-4,81%	Jeleniewo	0,64%	Szepietowo	-11,02%
Turośń Kościelna	20,45%	Grabowo	-7,75%	Przerośl	-3,66%	Wysokie Mazowieckie (gm. wiejska)	-1,95%
Tykocin	-7,97%	Kolno (gm. wiejska)	-3,45%	Raczki	-4,01%	Powiat zambrowski	-4,11%
Tykocin – miasto	-3,22%	Mały Płock	-8,49%	Rutka-Tartak	5,99%	Zambrów (miasto)	-4,87%
Tykocin – obszar wiejski	-9,98%	Stawiski	-7,99%	Suwałki (gm. wiejska)	19,03%	Kołaki Kościelne	-3,09%
Wasilków	36,85%	Stawiski – miasto	-8,64%	Szypliszki	-7,19%	Rutki	-10,48%
Wasilków – miasto	37,78%	Stawiski – obszar wiejski	-7,60%	Wiżajny	-16,99%	Szumowo	-0,86%
Wasilków – obszar wiejski	34,82%	Turośl	0,86%	Powiat siemiatycki	-11,29%	Zambrów (gm. wiejska)	0,38%

W analizowanym okresie niektóre miejscowości (np. Suchowola, Czyżew i Krynki) zmieniły swój status administracyjny, przez co gminy wiejskie stały się gminami miejsko-wiejskimi. W takich przypadkach w analizie zmian ludnościowych nie dokonywano podziału na miasto i obszar wiejski, a dane obejmują gminę jako całość.

Źródło: obliczenia własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

Tabela aneksowa 2.

Salda migracji ogółem na 1000 mieszkańców w gminach powiatu białostockiego w latach 1995-2013

Jednostka terytorialna	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Średnia
Województwo podlaskie	-1,06	-0,64	-0,60	-0,67	-0,80	-1,31	-1,21	-1,49	-1,57	-1,38	-1,62	-2,37	-2,12	-1,43	-1,45	-1,26	-1,64	-1,51	-2,10	-1,38
Białystok	3,76	4,57	5,16	5,61	4,01	2,54	3,57	2,64	-0,41	-0,78	-1,01	-0,85	-2,17	-1,15	-1,42	-0,64	-1,41	0,25	-0,94	1,12
Powiat białostocki	2,14	2,09	2,77	2,82	4,13	2,66	1,87	0,19	5,03	6,28	6,85	4,63	7,25	5,97	7,24	6,83	8,16	5,24	5,59	4,62
Choroszcz	0,49	7,98	2,93	-0,32	3,62	4,08	7,54	7,17	10,93	11,49	17,78	14,25	16,01	10,56	11,83	11,52	9,56	12,58	15,58	9,24
Choroszcz – miasto	-4,29	14,75	2,73	-4,67	5,13	0,53	6,67	1,68	9,83	7,21	8,11	4,23	5,49	-3,12	2,20	1,93	6,80	2,27	7,26	3,93
Choroszcz – obszar wiejski	3,92	3,09	3,08	2,79	2,41	6,92	8,23	11,26	11,76	14,67	24,81	21,41	23,38	19,98	18,33	18,09	11,44	19,48	21,10	12,96
Czarna Białostocka	-2,32	-2,16	-0,33	-3,41	-2,85	-4,38	-5,35	-2,46	-3,50	-2,92	1,88	0,43	-1,88	-1,11	0,69	-1,51	-1,94	-2,62	-2,47	-2,01
Czarna Biał. – miasto	-1,81	-2,42	-1,61	-3,12	-2,12	-5,09	-4,11	-4,72	-7,13	-6,26	1,87	-2,19	-1,88	-2,52	-1,37	-0,51	0,20	-3,90	-3,93	-2,77
Czarna Biał. – o. wiejski	-4,71	-0,95	5,64	-4,82	-6,33	-0,97	-11,31	8,33	13,65	12,55	1,92	12,33	-1,88	5,13	9,77	-6,17	-12,09	3,37	4,30	1,46
Dobrzyniewo Duże	-0,62	1,86	2,59	8,71	8,76	9,22	3,19	-53,16*	4,52	13,40	10,26	12,18	16,10	10,75	11,48	8,02	9,46	2,90	10,12	4,72
Gródek	-11,82	-4,06	-7,77	-8,97	-6,53	-5,02	-9,72	-3,16	-2,19	-3,26	-0,52	0,53	1,93	1,06	1,76	-0,17	-0,18	-1,96	-3,44	-3,34
Juchnowiec Kościelny	6,68	10,40	11,37	10,82	9,97	15,63	10,54	8,63	12,70	19,64	16,10	16,82	18,97	14,29	16,03	21,30	21,20	11,76	13,86	14,04
Łapy	1,69	-0,94	-2,05	1,11	1,10	-1,23	-1,83	-3,81	-1,33	-3,49	-3,88	-2,83	-4,07	-4,93	-2,97	-4,34	-2,77	-4,63	-4,75	-2,42
Łapy – miasto	1,26	-2,23	-2,74	2,67	-0,59	-1,42	-3,33	-8,25	-1,62	-5,23	-5,72	-5,18	-5,20	-8,26	-3,90	-6,09	-3,52	-6,70	-5,44	-3,76
Łapy – obszar wiejski	2,77	2,33	-0,29	-2,97	5,47	-0,75	1,97	7,38	-0,61	0,91	0,76	3,05	-1,23	3,40	-0,62	0,00	-0,92	0,46	-3,07	0,95
Michałow	-6,43	-12,21	-7,28	-8,84	-9,80	-6,37	-3,42	-2,14	-5,86	-7,04	0,55	0,68	-1,39	-0,55	-0,70	0,28	-2,78	1,40	-2,13	-3,90
Poświętne	-7,77	-5,91	-3,93	-10,22	-6,46	-10,69	-8,84	-9,22	-6,04	-4,49	0,00	-2,64	-2,13	-2,40	-6,78	-5,10	-8,94	-3,83	-5,77	-5,85
Supraśl	7,58	10,84	16,46	13,92	15,12	7,18	7,45	15,89	15,47	18,69	10,81	19,75	14,83	12,87	15,29	12,49	16,38	13,78	15,20	13,68

Zdigitalizowano i udostępniono w ramach projektu pn.

Rozbudowa otwartych zasobów naukowych Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku – kontynuacja,
dofinansowanego z programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” Ministra Edukacji i Nauki
na podstawie umowy BIBL/SP/0040/2023/01

Jednostka terytorialna	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Średnia
Supraśl – miasto	9,89	11,90	10,99	8,36	4,53	1,09	-1,79	0,00	-2,64	-2,43	-0,66	8,52	1,53	2,39	7,78	-2,14	6,82	1,50	3,85	3,66
Supraśl – obszar wiejski	6,01	10,11	20,23	17,72	21,85	10,94	12,99	25,19	26,21	30,73	17,25	25,93	22,00	18,42	19,21	20,10	21,24	19,84	20,70	19,30
Suraż	-8,91	-12,68	-1,82	-6,38	4,66	-5,20	-0,95	0,00	-4,34	-5,83	0,00	5,85	0,49	10,68	0,00	3,86	5,30	5,77	-0,97	-0,55
Suraż – miasto	-12,77	-24,32	-2,02	-10,08	-1,01	5,08	8,11	2,03	-2,05	2,03	6,12	3,05	-4,10	12,08	-1,99	10,01	5,96	2,96	6,94	0,32
Suraż – obszar wiejski	-5,70	-3,28	-1,66	-3,33	9,54	-14,13	-8,98	-1,81	-6,38	-13,01	-5,67	8,43	4,71	9,38	1,87	-1,86	4,68	8,43	-8,60	-1,44
Turośń Kościelna	6,08	7,81	2,80	8,35	8,48	5,12	8,62	5,84	9,25	11,61	16,14	12,80	11,75	14,62	15,14	11,40	19,89	11,71	12,78	10,54
Tykocin	0,29	-0,86	-5,75	-2,02	-1,64	-0,30	-2,85	-5,01	-1,22	-1,38	2,16	0,47	-1,40	0,31	2,19	-1,69	1,39	-2,33	2,33	-0,91
Tykocin – miasto	0,48	-4,35	-1,93	-3,38	12,98	2,52	0,00	-8,84	3,14	9,45	8,39	-5,80	1,58	2,62	8,86	4,52	7,49	2,99	8,94	2,61
Tykocin – obszar wiejski	0,20	0,61	-7,37	-1,44	-7,87	-1,49	-4,06	-3,43	-3,00	-5,84	-0,44	3,08	-2,66	-0,66	-0,67	-4,44	-1,34	-4,74	-0,68	-2,43
Wasilków	20,46	16,33	16,89	15,08	13,67	8,76	5,90	9,84	12,12	14,24	14,51	19,91	15,79	16,09	17,16	14,99	23,88	16,06	9,75	14,81
Wasilków – miasto	29,10	20,26	19,29	16,54	17,70	9,20	1,30	8,06	7,57	14,51	11,83	22,22	14,76	15,04	13,84	10,84	21,22	10,65	6,95	14,26
Wasilków – obszar wiejski	1,44	7,47	11,41	11,77	4,01	7,68	16,78	14,03	22,68	13,61	20,75	14,47	18,18	18,54	24,84	24,55	29,96	28,16	16,05	16,13
Zabłudów	6,61	-2,07	4,99	3,89	11,01	6,19	4,63	11,06	12,40	10,09	7,29	-48,65*	10,30	5,83	7,30	14,50	10,43	4,48	4,36	4,46
Zabłudów – miasto	24,39	8,14	14,43	-1,36	-3,72	4,55	6,18	-3,71	-1,66	7,52	5,43	6,20	8,98	4,08	9,26	0,80	6,79	0,40	-3,21	4,92
Zabłudów – obszar wiejski	2,63	-4,48	2,77	5,12	14,89	6,62	4,22	14,90	15,98	10,74	7,76	-70,68*	10,83	6,53	6,51	19,70	11,80	6,01	7,19	4,16
Zawady	-8,26	-8,62	-10,99	-4,55	-9,19	-9,25	-2,59	-4,51	-0,98	0,00	-2,32	0,33	-9,41	-3,74	1,02	-2,37	-9,99	-5,94	-6,68	-5,16

* Nienaturalnie wysokie wartości współczynnika wywołane zmianami granic administracyjnych gmin w roku 2002 w gm. Dobrzyniewo Duże oraz w roku 2006 w gm. Zabłudów.

Źródło: obliczenia własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

Tabela aneksowa 3.

Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców w powiatach województwa podlaskiego w latach 1995-2013

Jednostka terytorialna	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Średnia
Powiat augustowski	2,52	1,95	1,85	1,69	2,11	1,45	2,06	0,19	-0,39	0,30	0,02	0,19	-0,32	-0,22	-0,12	-0,70	-0,85	-0,30	-2,38	0,48
Powiat białostocki	-0,72	-0,26	-1,13	-1,03	-1,81	-1,43	-1,60	-1,89	-2,57	-2,32	-2,09	-2,37	-1,60	-0,14	-1,05	-0,47	-0,33	-1,09	-1,59	-1,34
Powiat bielski	-0,54	-1,28	-2,39	-2,74	-3,85	-4,28	-3,56	-3,83	-3,09	-3,95	-3,97	-3,87	-4,08	-3,51	-3,20	-3,78	-4,33	-4,17	-4,17	-3,40
Powiat grajewski	2,01	3,92	3,21	2,57	1,63	1,79	0,61	1,91	1,01	1,01	1,07	0,92	0,99	1,21	1,01	-0,02	-0,28	0,30	-0,74	1,27
Powiat hajnowski	-3,63	-4,53	-4,14	-4,59	-5,21	-5,09	-5,41	-7,51	-6,16	-6,41	-6,92	-6,82	-8,51	-5,75	-6,88	-7,46	-7,81	-8,11	-9,09	-6,32
Powiat kolneński	4,51	5,69	3,54	4,74	2,74	3,61	2,08	2,11	2,21	1,92	0,78	1,31	0,71	1,10	1,15	0,20	1,13	0,43	-2,60	1,97
Powiat łomżyński	4,29	3,17	2,71	1,40	0,68	1,94	0,59	1,06	-1,67	-1,89	-0,55	0,33	-0,69	-0,28	0,16	0,98	-1,42	-0,73	-0,27	0,52
Powiat moniecki	2,15	0,56	1,19	0,07	-2,13	0,79	-2,10	-1,61	-3,38	-1,77	-3,53	-2,64	-2,32	-0,45	-4,10	-2,32	-3,02	-4,53	-3,07	-1,69
Powiat sejneński	0,63	2,71	2,53	0,05	0,41	1,56	-0,78	0,23	-1,58	-1,35	-0,09	-4,47	-1,98	0,05	-1,24	-2,03	-0,81	-1,91	-2,20	-0,54
Powiat siemiatycki	-1,40	-1,84	-2,21	-0,46	-1,47	-1,24	-2,73	-2,80	-5,10	-5,29	-5,72	-4,77	-5,98	-4,43	-4,00	-4,50	-5,00	-4,62	-6,41	-3,68
Powiat sokólski	-1,38	0,08	-0,48	-2,01	-3,29	-3,10	-1,99	-2,14	-2,86	-4,25	-3,81	-3,48	-3,54	-2,86	-3,25	-2,66	-3,49	-3,43	-2,74	-2,67
Powiat suwalski	4,76	5,04	4,17	2,28	3,60	3,98	2,08	2,56	2,31	1,87	0,80	0,48	2,22	1,91	-0,09	3,06	1,68	0,17	-0,08	2,25
Powiat wysokomazowiecki	1,66	1,68	0,94	0,70	-1,45	-0,73	-0,56	-0,17	-1,98	-2,61	-1,90	-2,33	-0,89	0,10	-1,53	-0,77	-1,08	-1,07	-2,55	-0,76
Powiat zambrowski	3,07	3,25	4,11	2,92	1,89	1,76	2,10	2,19	1,11	-0,22	0,94	0,89	1,32	1,01	1,35	1,33	1,51	0,69	-0,36	1,62
m. Białystok	1,92	0,93	1,42	1,05	0,60	0,55	0,77	0,59	0,78	0,70	1,11	1,38	1,70	2,18	2,70	2,38	1,89	1,84	1,13	1,35
m. Łomża	5,53	4,75	5,37	4,18	3,00	4,11	3,00	3,10	2,15	2,33	2,33	1,33	2,62	2,02	3,31	2,77	2,70	1,15	1,12	2,99
m. Suwałki	6,59	4,95	5,23	4,41	4,49	3,08	3,70	3,87	2,09	3,13	3,52	2,92	3,29	3,87	3,40	4,20	1,59	3,01	1,17	3,60
Województwo podlaskie	1,64	1,38	1,21	0,73	-0,02	0,23	-0,03	-0,14	-0,78	-0,86	-0,70	-0,70	-0,46	0,26	0,03	0,09	-0,41	-0,58	-1,28	-0,02

Źródło: obliczenia własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

Tabela aneksowa 4.

Salda migracji ogółem na 1000 mieszkańców w powiatach województwa podlaskiego w latach 1995-2013

Jednostka terytorialna	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Średnia
Powiat augustowski	-3,26	0,25	-2,03	-3,58	-2,14	-1,05	-2,65	-2,54	-1,07	-1,24	-0,86	-1,41	-2,41	-0,92	-1,09	-0,28	-1,18	-1,92	-3,01	-1,70
Powiat białostocki	2,14	2,09	2,77	2,82	4,13	2,66	1,87	0,19	5,03	6,28	6,85	4,63	7,25	5,97	7,24	6,83	8,16	5,24	5,59	4,62
Powiat bielski	-3,63	-4,39	-5,35	-5,72	-5,11	-4,19	-4,06	-2,87	-3,04	-3,17	-3,60	-3,15	-3,31	-2,12	-3,10	-2,53	-3,81	-3,81	-4,11	-3,74
Powiat grajewski	-1,97	-4,04	-4,23	-3,59	-3,22	-3,67	-4,26	-2,55	-3,74	-4,93	-5,43	-7,13	-5,58	-5,53	-4,47	-3,72	-5,54	-4,90	-4,09	-4,35
Powiat hajnowski	-5,02	-5,52	-4,31	-4,65	-5,23	-4,97	-7,99	-6,01	-5,96	-4,02	-4,03	-5,46	-5,68	-4,38	-3,64	-4,13	-4,83	-3,28	-3,59	-4,88
Powiat kolneński	-7,46	-5,21	-6,96	-7,25	-7,93	-6,67	-5,12	-4,53	-5,82	-3,87	-5,28	-6,83	-7,36	-3,90	-5,99	-5,25	-5,73	-5,64	-6,90	-5,98
Powiat łomżyński	-5,73	-5,55	-5,80	-2,37	-3,91	-5,32	-2,37	-1,31	-1,32	0,73	0,37	0,00	1,33	-1,20	0,33	1,61	0,31	0,21	-3,59	-1,77
Powiat moniecki	-5,97	-3,69	-5,23	-5,87	-4,14	-4,76	-4,83	-1,18	-4,48	-4,40	-3,62	-3,53	-3,30	-2,23	-3,53	-2,81	-3,39	-3,68	-4,99	-3,98
Powiat sejneński	-5,58	-4,29	-3,07	-3,36	-2,34	-2,35	-4,15	-3,23	-4,77	-2,66	-1,17	-5,37	-4,68	-2,70	-2,47	-1,70	-5,56	-2,48	-5,70	-3,56
Powiat siemiatycki	-4,27	-3,80	-3,99	-3,82	-4,51	-4,23	-4,46	-3,22	-3,03	-3,21	-2,50	-2,95	-3,40	-2,96	-4,27	-3,86	-4,04	-3,97	-4,13	-3,72
Powiat sokółski	-4,58	-5,35	-5,62	-5,96	-5,57	-5,77	-4,67	-6,39	-4,32	-4,37	-5,02	-4,94	-3,91	-4,86	-4,37	-3,64	-4,97	-5,20	-4,79	-4,96
Powiat suwalski	-5,51	-5,65	-1,61	-4,85	-6,13	-4,86	-4,53	-3,49	-2,67	-2,04	-4,77	-2,61	-1,91	-1,68	-1,08	-0,30	-1,99	-3,50	-2,90	-3,27
Powiat wysokomazowiecki	-3,48	-4,14	-4,53	-4,43	-6,15	-3,86	-3,57	-2,77	-1,68	-2,57	-3,52	-3,26	-2,33	-1,99	-3,78	-4,42	-3,28	-4,99	-3,38	-3,59
Powiat zambrowski	-5,74	-3,52	-4,79	-3,69	-3,41	-3,89	-4,48	-5,09	-4,21	-2,20	-3,79	-4,81	-4,97	-4,60	-4,75	-3,85	-3,61	-4,43	-5,85	-4,30
m. Białystok	3,76	4,57	5,16	5,61	4,01	2,54	3,57	2,64	-0,41	-0,78	-1,01	-0,85	-2,17	-1,15	-1,42	-0,64	-1,41	0,25	-0,94	1,12
m. Łomża	2,07	1,30	3,14	0,87	2,04	0,86	-0,66	-4,19	-3,28	-4,43	-5,06	-8,20	-5,96	-2,34	-2,10	-4,92	-5,39	-4,44	-3,67	-2,33
m. Suwałki	5,12	5,44	3,73	3,13	2,93	0,70	1,41	-0,64	-1,04	-1,95	-1,99	-4,03	-4,32	-2,16	-2,10	-3,80	-2,10	-0,45	-2,16	-0,22
Województwo podlaskie	-1,06	-0,64	-0,60	-0,67	-0,80	-1,31	-1,21	-1,49	-1,57	-1,38	-1,62	-2,37	-2,12	-1,43	-1,45	-1,26	-1,64	-1,51	-2,10	-1,38

Źródło: obliczenia własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.